

## OMAGIU LUI CONSTANTIN STERE LA 150 DE ANI DE LA NAȘTERE

Academician **Gheorghe DUCA**  
Președintele AȘM

### Onorată asistență,

Astăzi comemorăm 150 de ani de la nașterea lui Constantin Stere, personalitate complexă, de prim rang a vieții și culturii românești, cu activitate multilaterală de om politic, jurist, profesor universitar, scriitor și publicist. Conferința noastră științifică, organizată sub egida Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei, împreună cu Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, este un omagiu adus marelui nostru compatriot care s-a implicat plenar, timp de patru decenii, în viața politică și culturală din România și Basarabia.

Spirit rebel și justițiar, din fragedă tinerețe se implică în mișcarea revoluționară narodnicistă, pentru care a suportat ani grei de închisoare și exil. A folosit acest timp pentru lecturi intense, formându-și o solidă cultură filosofică, sociologică și economică. Revenit din exilul siberian, se decide să-și continue studiile, înscriindu-se la Facultatea de Drept a Universității din Iași. Studentul Constantin Stere cunoștea cinci limbi europene – rusa, franceza, germana, engleza și italiana. Avea o mare cultură filosofică și politică, deținea vaste cunoștințe în filosofie, filologie, sociologie, politologie, literatură universală, istoria științei. Atras de cugetarea filosofică, publică în revista lui A. D. Xenopol *Arhiva* studiul *Încercări filosofice* care vădește o influență directă a lecturilor din cugetătorii neokantieni și cei pozitivisti. Aceeași preferință pentru filosofia neokantiană și pozitivistă se manifestă și în teza sa de licență *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*, care a prilejuit dezbateri științifice în jurul unor categorii, noțiuni și concepte. Prin această teză de sociologie teoretică, la confluența cu antropologia filosofică, Stere urmărea să studieze procesul dobândirii statutului de individualitate umană în ansamblul colectivității care anihilează personalitatea.

În perioada de studenție are loc debutul publicistic al lui Stere, care semnifică momentul inaugural al procesului de elaborare, dezvoltare și impunere a unui nou concept – „poporanismul”, devenit apoi doctrină și curent politic. În concepția lui Stere, „pătura cultă poporanistă” are drept scop „lucrarea cinstită spre a ridica poporul la nivelul unui factor social și cultural conștient și neatârnat”.

Prestigiul intelectual, trecutul care impunea făceau să fie ascultat cuvântul lui Stere și în viața politi-

că. Deși cercul socialiștilor ieșeni îi oferiseră lui Stere o primire entuziastă, acesta se disociază de mișcarea socialistă, considerând „socialismul... o fierbere trecătoare de sânge în prima tinerețe, înaintea creșterii măselelor de minte” și demonstrează că în România nu există condițiile unei mișcări muncitorești. Apropiindu-se de stânga liberală, Stere timp de un deceniu participă la diferite inițiative parlamentare în sprijinul reformelor favorabile țărănimii, având o contribuție importantă în orientarea liberalilor spre o politică de reforme politice și economice. El a fost unul dintre cei mai aprigi susținători ai măsurilor de revizuire a Constituției, menită să deschidă calea spre împrăștierea țărănilor și spre desființarea votului censitar.

În anii 1905 – 1906 C. Stere pregătea apariția la Chișinău a unui ziar democratic în limba română – *Basarabia*, cu scopul de a redeștepta conștiința națională. Cu ajutorul lui s-au organizat în Basarabia societăți culturale, punându-se bazele unui partid țărănesc, s-au întreprins mai multe transporturi de cărți românești de peste Prut, iar la Universitatea ieșeană a venit să studieze un grup de tineri basarabeni.

De Universitatea din Iași este legată activitatea de profesor și rector a lui C. Stere. Cursurile profesorului Stere de la Catedra de drept administrativ a Universității din Iași erau ancorate în cotidian și propagau cu consecvență convingeri democratice și reformatoare.

Revista *Viața românească*, fondată la Iași de marele nostru compatriot, s-a impus prin ținută științifică și caracter european, având o carieră de excepție în cultura română, fiind o tribuna de afirmare a doctrinei politice poporaniste și o revistă culturală de amplă deschidere spirituală, națională și europeană. Aici își publică Stere opera sa capitală *Social-democratism sau poporanism?*, apărută ca un ciclu de studii în anii 1907 – 1908. Este regretabil că această operă monumentală a gândirii politice românești a fost omisă din circuitul viu al culturii, rămânând timp de 90 de ani între copertile revistei. Analizele sociologice ale lui Stere, ideile și argumentele invocate de el pentru a-și susține pozițiile economice și ideologice nu sunt cunoscute decât superficial în cercurile intelectuale, iar publicul larg are o reprezentare foarte vagă despre ce a însemnat poporanismul în gândirea românească.

După multe aprecieri, formulate de istorici și diverși comentatori, poporanismul prin crezul profund

democratic și militantismul pentru înfăptuirea reformei politice și a celei agrare exprima în plan politic cea mai radicală poziție reformatoare din România până la declanșarea Primului Război Mondial. Prin viziunea echilibrată între ideea națională și spiritul democratic european, poporanismul a inspirat și a reușit să impună diverse strategii culturale și politice de modernizare a României. Fiind o construcție teoretică solidă și originală, opera lui Stere se situează printre cele dintâi teorii antimarxiste și respingeri argumentate ale utopiei comuniste din lume. Cultura românească de azi are obligația morală de a întreprinde o nouă lectură a curentului poporanist și a operelor fundamentale ale lui Constantin Stere, pentru a elabora o nouă interpretare și evaluare a lor, în relație cu problematica epocii.

La începutul Primului Război Mondial Stere se pronunță împotriva alianței cu Antanta, din componența căreia făcea parte și Rusia. El considera că orice alianță cu Rusia va duce la pierderea Basarabiei și de aceea opta pentru o aderare la Puterile Centrale, în frunte cu Germania. Pentru această atitudine Stere este declarat după război „trădător”, suspendat din învățământ, arestat și întemnițat, pentru scurt timp, fără judecată. El însă nu s-a considerat vinovat, apreciind atitudinea sa din timpul războiului drept „un caz de conștiință”.

Stere a avut un rol important în Unirea Basarabiei cu România din 27 martie 1918, iar, în aprilie același an, în semn de aleasă prețuire, este ales președinte al Sfatului Țării. Basarabia a fost pentru C. Stere tărâmul eternei reîntoarceri, locul unde prestigiul său era de neclintit. „Am fost trimis în acest parlament (al României – n. n.), regulat, de 12 ani, ales pe rând aproape de toate județele din Basarabia”, declara el într-un discurs din 1931 în Camera Deputaților.

Intransigența morală și doctrinară a lui Stere, caracterul său rectiliniu, nedispus la compromisuri nu i-au permis abandonarea vieții politice, așa cum și-o doreau oponenții. Reluându-și activitatea publicistică la *Viața românească* C. Stere declara: „... Fiecare articol al meu trebuie să fie o salvă de artilerie grea care să „teraseze” pe oricine cu fapte, date și cifre, dacă mai pot păstra vre-un rol de conducere în publicistica noastră”.

În noul context, după război, Stere a contribuit la apariția Partidului Țărănesc, a elaborat programul acestuia, susținând o serie de reforme democratice și sociale în favoarea țărănimii. Mihai Ralea menționa că „C. Stere este creatorul doctrinei țărăniste, cu ideologia ei clară... , mai mult, animatorul și creatorul legislației pozitive țărăniste, singura realizată la noi și care este exproprierea și votul universal...”. În noiembrie 1922 Stere elaborează un proiect de Constituție al Partidului Țărănesc întemeiat pe trei puncte esențiale: garanția

drepturilor și libertăților cetățenești, autonomia locală, libertatea sufragiului universal. Proiectul de Constituție a reprezentat, fără îndoială, una dintre lucrările teoretice importante ale sale, care n-a ajuns însă să fie discutat în Parlament.

Stere este unul dintre artizanii unificării Partidului Țărănesc cu Partidul Național Român, în 1926. După alegerile din noiembrie 1928 el se află în fruntea Comisiei pentru elaborarea proiectului legii pentru organizarea administrativă a țării. În esență, se preconiza prin acest proiect de lege o atoccuprinzătoare autonomie locală prin adoptarea unei măsuri menite să stăvilească posibilitatea forurilor centrale de a se amesteca în treburile interne ale comunelor și județelor. Pentru eliminarea prerogativelor centrului, se propunea crearea unui nou cadru administrativ – provincia. Acest proiect de lege este singura acțiune reușită de legiferare a lui Stere după o viață de luptă politică. Legea a fost votată și publicată la 4 august 1929. În 1931 Stere contribuie la constituirea Partidului Țărănesc Democrat.

După 1931, se retrage din viața politică și scrie romanul monumental *În preajma revoluției*, în opt volume, o reconstituire literară a tumultoasei sale vieți și a atmosferei sociale și politice prin care a trecut. Citindu-i romanul, mulți începeau să-l înțeleagă pe omul politic, să priceapă resorturile adânci ale vieții sale, să-i prețuiască idealurile și convingerile. Luptătorul basarabean își dezvăluia originea, își expunea durerea pătimirii și își clama aspirația spre idealul național pe care îl voise înfăptuit pe cale democratică.

#### **Distinsă audiență,**

la moartea lui Constantin Stere, în 1936, presa scria că a dispărut „una dintre cele mai formidabile personalități pe care le-a născut pământul românesc”. Multe idei dezvoltate de gânditorul român acum o sută de ani sunt marcate de o actualitate uimitoare și sunt confirmate de evoluțiile economice, sociale și politice ale secolului al XXI-lea. Lucrarea *Social-democratism sau poporanism?* are în miezul ei ideea diferențelor morfologice (diferențe acumulate datorită unor evoluții istorice diferite) dintre țările industrializate și țările agricole, dintre țările avansate și cele rămase în urmă, pe scurt, dintre centru și periferie. Aceste diferențe economice și sociale implică, în mod evident, și traiectorii diferite de evoluție și dezvoltare, care trebuie luate în considerare și de guvernările democratice de astăzi din vecinătatea Uniunii Europene.

*Discurs ținut în deschiderea Conferinței Științifice Internaționale „Constantin Stere – prozator, publicist, jurist și om politic”. Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, 1 iunie 2015*